

שביעית בזמן הזה דאורייתא או דרבנן

שאלו כל יושבי ארץ ישראל נמצאים עליה, אין היובל נוגע, שמיטה נוגעת מדבריהם... והלכה כרבי שהרי הלל שהתקין פרוזבול במסכת שביעית סובר כמותו.

כשיטה זו נקטו גם רוב האחרונים בדעת הרמב"ם, והסיקו שכן היא גם דעת מר בעל השולחן ערוך בדעתו (סיכום הדברים ראה בשו"ת יביע אומר חלק י יורה דעה סימן לז אות ב), ועל כן מוסכם על רוב פוסקי זמננו ששיטה בזמן הזה מדרבנן.

ב. שיטת הסוברים ששביעית בזמן הזה מן התורה

בניגוד לדברי רוב הראשונים, יש שכתבו שחיוב השיטה, אף לאחר החורבן, הוא מן התורה. בהמשך, הגמרא מביאה מעשה:

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף לז עמוד א:

קריבא (קרבנו) דר' אסי, הוה ליה ההוא שטרא דהוה כתיב ביה אחריות נכסים (שהלוה שיעבד את הקרקעות שלו בשטר, ודעת רבי יוחנן שהשביעית אינה משמטת באופן זה). אתא לקמיה (בא לפני) דר' אסי, אמר ליה: משמט או אינו משמט? אמר ליה: אינו משמט. שבקיה (עזב אותו), ואתא לקמיה דר' יוחנן, אמר ליה: משמט. אתא ר' אסי לקמיה דר' יוחנן, אמר ליה: משמט או אינו משמט? אמר ליה: משמט. והא מר הוא דאמר אינו משמט? אמר ליה: וכי מפני שאנו מדמין (אומרים סברות מדעתנו) נעשה מעשה?

הרמב"ן כתב להוכיח מהמעשה המובא בגמרא, שלהלכה שביעית בזמן הזה מן התורה:

ספר הזכות מסכת גיטין דף יח עמוד א:

ומ[המעשה ב]קריבא דרב אסי, שדן לו ר' יוחנן בה שמיטת כספים, ולא עוד אלא שהחמיר בה ואמר: 'וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה', אלמא נוגע הוא (השמיטה) מן הדיון. ולא עוד אלא שהדברים מראים שהוא דבר תורה, דאילו בשל דבריהם מדמין ועושין מעשה. וכן בדיון, דרבי יחידא הוא, ולית הלכתא כוותיה (דעת יחיד הוא, ואין הלכה כמותו)... הלכך אפילו בזמן חורבן, תורה הוא.

ג. האם שמיטה נהגת בזמן הזה מדברי קבלה?

בשו"ת בית הלוי חידש שאף אם נאמר שתוקף השביעית בימינו אינו מן התורה, מכל מקום יש לו תוקף מדברי קבלה (דברי נביאים), ועל כן יש להחמיר בה כמצווה מן התורה.

נאמר בנחמיה, כאשר קיבלו עליהם ישראל באלה ובשבעה לקיים את מצוות ה':

נחמיה פרק י פסוק ל, לב:

מחזיקים על אחיהם אדיריהם, ובאים באלה ובשבעה ללכת בתורת האלהים, אשר נתנה ביד משה עבד האלהים, ולשמוע ולעשות את כל מצות יי אדונינו ומשפטיו וחקיו.

ועמי הארץ המביאים את המקחות וכל שגר ביום השבת למכור, לא נקח מהם בשבת וביום קדש, ונטש את השנה השביעית ומשא כל יד.

וכתב הבית הלוי:

שו"ת בית הלוי חלק ג סימן א:

חיובו (של השמיטה) עתה בזמן הזה מכוחו של התקנה שתיקנו עולי גולה אז בימי עזרה, וקיבלו עליהם לשמור שמיטה אף על גב דאין יובל. אם כן לא נקרא שמיטה דרבנן, רק הוא דברי קבלה דתקנות עזרא... הרי דכל עולי הגולה קיבלו עליהם באלה ובשבעה לשמור שמיטה, הן שמיטת קרקע והן שמיטת כספים, ובדאי דיש לו דין כל חומר איסורא דאורייתא, כדין דברי קבלה, וכדין שבועת ציבור על דורותם, ואין מקום להקל בזמן הזה יותר מבזמן הבית.

אולם, הגר"ח קוק דחה את דברי הבית הלוי:

שבת הארץ מבוא אות ח:

אכן דבריו אלה מפליאים מאד, ויש עליהם כמה תשובות. שהרי אם נאמר, שיש לחוש בחיוב שביעית מצד השבועה הזאת שמימי עזרא, הלא תקשה טובא בסוגיאן

הקדמה:

שנת תשפ"ב הבאה עלינו לטובה תהיה שנת שמיטה. כשם שלאחר ששת ימי עבודה במהלך השבוע מצווים אנו לשבות ביום השביעי כך לאחר שש שנות עבודת הקרקע מצווים אנו לשבות ממלאכות בקרקע ולהשביטה במשך שנה תמימה. שנה זו נקראת 'שמיטה'. מצווה זו חלה רק בארץ ישראל ונמנית בקבוצת המצוות היחודיות המכונות 'המצוות התלויות בארץ'. בדף זה נעסוק בביורו היסודי האם שנת השמיטה בימינו היא מן התורה או מדרבנן. לביור זה ישנה חשיבות גדולה, בין היתר במקומות של ספק או מחלוקות הלכתיות.

א. מקור הדין

התורה מצווה להשמיט את כלל ההלוואות בשנת השמיטה:

דברים פרק טו פסוק ב, ט:

וזה דבר השמיטה, שמוט כל בעל משה ידו אשר ישא ברעהו, לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה ליי: השמר לה פן יהיה דבר עם לךבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה, ורעה יענה באחיו האביון ולא תתן לו, וקרא עליה אל יי ויהיה בר חטא:

לאורך הדורות אנשים רבים נמנעו מהלוות מחשש שהמלוה יפקע בשנת השמיטה. על כן הלל התקין פרוזבול:

משנה מסכת שביעית פרק י משנה ג - ד:

פרוזבול אינו משמט (אדם שכתב פרוזבול - שטר בו המלוה מוסר את כל החובות שחייבים לו לבית דין - חובותיו אינם נשמטים בשביעית). זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן כשראה שנמנעו העם מלהלוות זה את זה ועוברין על מה שכתוב בתורה: "השמר לך פן יהיה דבר עם לךבך בליעל" וגו' (ומבואר שישנו איסור שלא להלוות מחשש שהחובות ישמטו בשביעית), התקין הלל לפרוזבול.

הגמרא במסכת גיטין דנה בתקנתו של הלל:

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף לו עמוד א:

ומי איכא מידי דמדאורייתא משמטא שביעית (וכי יש דבר שמן התורה השביעית משמטת אותו), והתקין הלל דלא משמטא (ועקר דבר מן התורה)? אמר אביי: בשביעית בזמן הזה, ורבי היא, דתניא: רבי אומר: "זה דבר השמיטה שמוט" - בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים, בזמן שאתה משמט קרקע - אתה משמט כספים, בזמן שאי אתה משמט קרקע - אי אתה משמט כספים. ותקינן רבנן דתשמט (ותיקנו חכמים שתשמט אף בזמן הזה) זכר לשביעית (שלא תשתכח תורת שביעית).

רש"י מסכת גיטין דף לו עמוד א:

בשביעית בזמן הזה - והלל כרבי סבירא ליה דאמר שביעית להשמטת מלוה בזמן הזה, דרבנן הוא. ואף על גב דהלל בבית שני הוה, סבירא ליה לאב"י דבבית שני הואיל ולא היה יובל נוגע לא נהגו שמיטין מדאורייתא... ומצאתי בתלמידי רבינו יצחק הלוי שכתב במסכת גיטין בירושלמי: מניין שאין השמיטה נהגת אלא בזמן שיוכל נהוג? שנאמר: "זה דבר השמיטה שמוט", אחת שמיטת יובל ואחת שמיטת שביעית (הוקשה שמיטת שביעית לשמיטת היובל, שכשארין היובל נוגע אין השביעית נהגת).

בזמן שאי אתה משמט קרקע - כגון עכשיו שבטלה קדושת הארץ.

מבואר בדברי הגמרא ורש"י שישנה מחלוקת בין חכמים לרבי, שדעת חכמים ששביעית אף בזמן הזה מן התורה ואילו דעת רבי ששביעית בזמן הזה מדרבנן. וכן דעת רוב הראשונים לפסוק כרבי ששביעית בזמן הזה מדרבנן:

ספר מצוות גדול עשין סימן קמז-קמח:

וחכמים אומרים שביעית נהגת אף על פי שאין היובל נהוג... ולא כדברי רבי דאמר... ששמיטת קרקעות מדרבנן, מטעם שאין יובל נהוג אלא בזמן שכל יושביה עליה, ותניא בירושלמי... "זה דבר השמיטה שמוט", רבי אומר בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת יובל ואחת שמיטת שביעית, בשעה שהיובל נהוג שמיטה נהגת דבר תורה, פסקו היובלות כשגלו, שנאמר: 'לכל יושביה' (וכיון)

והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

שביעית של תורה, שתהיה נהגת כאשר ישובו כל ישראל לארץ ישראל ויהיו כל יושביה עליה.

❖ **חשוב, האם ניתן ליישב את ראיות הרמב"ן על פי דברי הראי"ה קוק?**

ה. האם ניתן להקל בספקות בהלכות שביעית בזמן הזה

כפי שצינו למעלה, דעת רוב הראשונים ששביעית בזמן הזה מדרבנן. לביור זה ישנה חשיבות גדולה, בין היתר במקומות של ספק או מחלוקת הלכתית, שכן כלל גדול בידנו, 'ספק דאורייתא לחומרא, וספק דרבנן לקולא'. אולם בשו"ת בית הלוי ביאר, שאף לדעות שסוברות ששביעית בזמן הזה מדרבנן, ניתן לומר שיש להחמיר במצוה זו כאילו הייתה מן התורה:

שו"ת בית הלוי חלק ג סימן א:

והנה בטעמם של המקילים וסוברים שהוא מדרבנן מצינו בו גם כן מחלוקת... בספר התרומה כתב דהוא דרבנן משום דגם קדושה שנייה דעזרה לא קידשה לעתיד לבוא, ובטלה בעת החורבן. אמנם בספר יראים והחינוך כתבו הטעם משום דקיימא לן כרבי, דשמיטה תלוי ביוכל וכל שאין יוכל אין שמיטה וגם הסמ"ג כתב משום דאין יוכל... עוד זאת דע, כי לא כל תקנות דרבנן דומים ויש בהם חילוקים. האחד, יש מהם מה שאסרו חכמים או מה שתיקנו בדבר שבמצוה של זה הדבר אין בו איסור דאורייתא, ורק משום סייג לגדר שלא יפגעו בדאורייתא וכדומה, ובהוא דאמר ספק דרבנן להקל. אמנם מה שהדבר בעצמו הוא מצוה דאורייתא, והמקיימה עושה אותה מצוה ממש אשר התורה צויתה עליו, ורק מצד אחר אינו מחויב בה בזמן הזה, וכמו איסור שביעית אם נאמר דלא בטלה הקדושה גם עתה, ואם כן הרי המקיימה עושה הוא מצוה דאורייתא, דרצון התורה הקדושה דהארץ הקדושה תשבות בשביעית, ורק אין החיוב בה עתה משום דאין היכול נוהג, ורבנן תיקנו שיתחייבו בה עתה, אבל עצם העשייה בשמירת שביעית הוא מצד עצמה מצוה דאורייתא, (במקרה כזה -) **הוא חמור יותר משארי דרבנן** והמקיימה שכרו גדול... ומשום הכי גם כן החמיר ר' יוחנן בספיקא דדינא, ופסק דגם בשטר שיש בו אחריות נכסים משמט... אבל להאומרים דקדושה שנייה בטלה - לא שייך זה, דהרי כששומר שביעית בזמן הזה אינו עושה מצוה דאורייתא בעצם... ולדידהו (ולשיטתם) הוויא שביעית בזמן הזה כשארי דברים שתיקנו רבנן משום גדר וסייג.

אולם, הראי"ה קוק דחה את דבריו:

מבוא לשבת הארץ אות ז:

ומה שהגאון בית הלוי מצדד לומר... אין זו סברא ברורה. דממה נפשך: אם ניזיל בתר (נלך אחר) כללות קדושת הארץ, הרי הדבר ברור... שלעולם עומדת היא ארץ ישראל בקדושתה הכללית, אפילו אם המצות מופקעות ממנה, כמו שהיתה עומדת בקדושתה מעולם ובימי האבות אף על פי שלא נתחייבה עדיין במצוות התלויות בארץ... ואם עיקר הדבר... תלוי בביטול קדושת המצוות הפרטיות, אף אנו נאמר שכל מצוה שבטלה בטלה קדושתה הפרטית... וכשבטלו השמיטין מן התורה על ידי ביטול היובלות בטלה קדושת הארץ הפרטית שלגבי שמיטין. ואם נאמר בכל מצוה שביטולה מן התורה בא על ידי ביטול קדושת הארץ, שכשהיא נהגת מדרבנן אין לדון אותה בחומר של תורה לדיני ספקות וכיוצא בזה, הוא הדין שאין לדון כן בשביעית לכל הדעות, בין לדעת האומרים שביטולה מן התורה בא מפני ביטול היובל ובין לדעת האומרים שהוא מפני החורבן.

מכל מקום, להלכה נקטו רוב האחרונים ששביעית בזמן הזה מדרבנן:

הגרש"ז אויערבאך - מעדני ארץ הקדמה:

הספיקות אשר בפתרון באו כמעט כולם לעמק השוה שלוש המה: א. אין השביעית נהגת בזמן הזה אלא מדרבנן, בין לענין דין קדושת הפירות ובין לענין איסור עבודה הארץ.

ו. הלכה למעשה

א. נחלקו הראשונים מהו תוקף איסור שביעית בימינו, שאין כל יושבי ארץ ישראל שרויים על אדמתה במקומם. יש שכתבו שתוקפו גם בימינו מן התורה, ויש שכתבו שאינו אלא מדרבנן, ויש שכתבו שאינו נוהג כלל אלא ממידת חסידות. למעשה, הסכמת רוב הפוסקים והמנהג המקובל ששביעית בזמן הזה מדרבנן בלבד.

ב. למעשה, מכלול ההיתרים המקובלים בשמיטה, כגון היתר מכירה או אוצר בית דין, מסתמכים על כך שהשמיטה בזמן הזה אינה מן התורה.

דפרוזבול בגמרא דגיטין. כשמתרץ שם אב"י, על קושית הגמרא: 'ומי איכא מיד' דמדאורייתא משמטא והתקין הלל דלא משמטא? בשביעית בזמן הזה דרבנן'... ואף על גב דהוא הלל בבית שני, מכל מקום סבר אב"י שגם בבית שני לא נהגו שמיטין מדאורייתא כיון שלא היה יוכל נוהג... ואם כן הלא קיים עדיין כח השבועה ההיא... ומה הועיל אב"י בתירוץ, והרי סוף סוף יש כאן דין שבועה שהוא מן התורה! וגם על דברי קבלה קשה לומר שיבא הלל ויבטל אותם... ובאמת אי אפשר כלל לחיוב של שבועה זו שיחול בזמן הזה מפני כמה טעמים: ראשית דבר הרי כתוב שם בקרא לשון שבועה, ושבועה אינה חלה כלל על הדורות הבאים... גם בלאו הכי נראה, ששבועה זו כולה אינה שייכת רק לזמן בית המקדש, כיוון שכתובים בה עניני המקדש ונסתיימה בזה: "ולא נעזוב את בית אלהינו"... באמת עיקר השבועה הלא היתה לשמור את מצות ה', ככתוב: "ללכת בתורת האלהים אשר נתנה ביד משה עבד האלהים", לכן יש לומר שאין שבועה חלה לקיים את המצות ולא הוי אלא לזרזי נפשיהו (לזרז את עצמם בקיום המצוות).

❖ **נסה לסכם את הראיות כנגד שיטתו של הבית הלוי.**

ד. דעת הרז"ה - שמיטה אינה נהגת כלל בימינו

יתירה מזאת, יש מהראשונים שכתבו שלדעת רבי אין שביעית נהגת כלל בימינו ואפילו מדרבנן, ופסקו הלכה כמותו:

תשובת הרז"ה (רבינו זרחיה הלוי, בעל המאור) מובאת בספר התרומות שער מה אות ד:

כללו של דבר לדברי רבי: השמיטין והיובלות חבילה שאינה מתפרדת, וקשר שאין לו היתר. וכל המעשים שמצינו בתלמוד בתורת שביעית ובהשמטת כספים אין להקשות מהם על מה שכתבנו, שהדבר ידוע שבימי רבותינו חכמי המשנה והתלמוד היו בתי דינים גדולים קבועים בארץ שהיו מקדשין את החדש, ואפשר כמו כן שהיו מקדשין את השנה זכר ליובל, עכשיו שאין בית דין יכול לקדש שנה ולא חודש בידוע שבטלו היובלות בטלה גמורה ובטלו אף השמטות עמהם, לדברי רבי, לפי ששתיהן מצוות קשורות ותלויות זו בזו. והדעות והלבבות מכריעים ומטים לדברי רבי, וכל שכן עם המנהג שהעולם נוהג.

❖ **מדוע לדעת הרז"ה אין מצוות שביעית נהגת כיום, וכיצד הוא מבאר את העובדה שבזמן הגמרא שביעית הייתה נהגת?**

הרמב"ן הקשה מספר קושיות על דברי הרז"ה:

חידושי הרמב"ן מסכת גיטין דף לו עמוד א

יש אומרים שהלכה כרבי דאמר אין שמיטה נהגת אלא בזמן שהיובל נוהג... וכיון שבטל היובל בטול גמור ואינו נוהג אפילו מדבריהם, אף השמיטה אינה נהגת כלל ואפילו מדבריהם... ואין זה מחוור, ועוד שאמרנו בירושלמי לדברי רבי: 'פסקו היובלות - שמיטה נהגת מדבריהם', ולא אמרו בשעה שהיובל נוהג מדבריהם שמיטה נהגת מדבריהם. ועוד שמימי ר' הלל הנשיא שתקנו לנו סדר מועדות וקדשן לדורות על פי מנין שאנו מונין בו (כלומר, לוח השנה שאנו משתמשים בו כיום, שבו כל המועדים וכל ראשי החודשים מחושבים ומקודשים מראש), שוב לא היה בארץ ישראל בית דין ראוי לקדש, וכל שכן בימי רב אשי שכבר בטלו מומחין מארץ ישראל... ואף על פי כן, מצינו לו ולרבנן דדריה (לרב אשי ולרבני דזרז) דמשמטי, ומטריחי נפשיהו (ומטריחים עצמם) למיכתב פרוזבול... והראיה המכרעת, ששנת השמיטה מפורסמת בארץ ישראל היום, ומנהג אבותיהם בידיהם להשמיט קרקע, כלומר שנוהגין בה כל קדושת שביעית.

❖ **מהם הראיות שהביא הרמב"ן כנגד שיטת הרז"ה והראב"ד?**

אולם, הראי"ה קוק ביאר שאף לדעת הרז"ה בפועל נתקיימה מצות השמיטה לאורך כל השנים:

שבת הארץ פרק ד הלכה כה:

יש מי שאומר, שבזמן הזה, כיוון שאין לנו בית דין סמוך, שיקדש שנים וימנה שמיטין, אין השביעית נהגת אפילו מדרבנן, ואינה אלא מידת חסידות, והיא דעת יחידים. ונראה שאפילו לדבריהם כבר קיבלו אבותינו יושבי ארץ ישראל מעולם, גם אחר שכבר לא היה בית דין מקדש שנים, לחוש ולהנהיג שביעית, זכר לחיוב

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות:

bmihalacha@gmail.com

להצטרפות לקבוצת ההלכה יומית לחיילים בואוצפ וקבלת דפי

'והגית בו' (קבוצה שקטה), סרוק את הקוד הבא:

'והגית בו' - דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל. יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית. **מערכת:** סא"ל הרב שהם עורקי רע"ו הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה, סרן הרב דוד גרינפלד מפקד בית המדרש, אע"פ הרב חנניה שפרן. **כתיבה ועריכה:** רב"ט רועי אלמלם.